

SAĞLIK BİLİMLERİ KÜTÜPHANELERİNDE BİLGİ HİZMETLERİNİN SUNUMU: KANITA DAYALI UYGULAMALAR

Geliş Tarihi:20.12.2017

Kabul Tarihi:29.01.2018

Huriye ÇOLAKLAR¹

ORCID: 0000-0001-8480-058X

ÖZET

Sağlık bilimleri alanı uygulamalarında ve eğitiminde son zamanlarda teknolojik gelişmelere bağlı olarak kanıta dayalı bilgiler özellikle tıp, diş hekimliği ve hemşirelik alanında kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu çalışmada, sağlık ve tıp bilimleri alanlarında yapılmış olan araştırmalar ve kanıta dayalı uygulamalar ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada, tıp kütüphanelerinde sıklıkla kullanılan önemli bazı kanıta dayalı veri tabanlarının konusal analizi ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Tıp kütüphanelerinde kanıta dayalı bilgiler kanıta dayalı veri tabanlarından elde edilir. Özellikle **Pubmed, Cochrane, Clinical Evidence, Clinical Key, Dynamed, Uptodate** gibi kanıt veri tabanları kullanılır. Çalışmada incelenen kanıta dayalı veri tabanlarında genel tıbbi bilgilerin yanı sıra cerrahi, anesteziyoloji, nöroloji, acil tıp, kardiyoloji, kadın doğum, diş hekimliği, ağız sağlığı, hasta bakım, pediatri, spor hekimliği, diyabet, endokrinoloji, romatoloji, geriatri gibi pek çok sistematik derlemeler vardır. Bu çalışmada tıp kütüphanelerinde sunulan kanıta dayalı bilgi hizmetleri kısaca ele alınmıştır. Tıp kütüphanelerinde kanıta dayalı bilgi hizmetlerinin sunumuna yönelik diş hekimliği alanında yapılmış bir derleme çalışması incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kanıta dayalı uygulamalar, kanıta dayalı kütüphane, kanıta dayalı bilgi hizmetleri, sağlık bilimleri kütüphaneleri, tıp kütüphaneciliği.*

PRESENTATION OF INFORMATION SERVICES IN HEALTH SCIENCES LIBRARIES EVIDENCE BASED PRACTICES

ABSTRACT

In health sciences field applications and training has recently become widespread, especially in the fields of medicine, dentistry and nursing, depending on technological developments. In this study, researches based on research and evidence based practices in the fields of health and medical sciences are discussed. In addition, the study provided information on the theoretical analysis and content of some important evidence-based databases frequently used in medical libraries. Evidence-based information in medical libraries is derived from evidence-based databases. Evidence databases such as Pubmed, Cochrane, Clinical Evidence, Clinical Key, Dynamed, Uptodate are used. In addition to general medical information, there are many systematic databases such as surgery, anesthesiology, neurology, emergency medicine, cardiology, gynecology, dentistry, oral health, patient care, pediatrics, sports medicine, diabetes, endocrinology, rheumatology, geriatrics. In this study, evidence-based information services provided in medical libraries are briefly discussed. A compilation study in the field of dentistry for the presentation of evidence-based information services in medical libraries has been examined.

Key words: *Evidence-based practices, evidence-based library, evidence-based information science, health sciences libraries, medical librarianship.*

---

¹ Dr., İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Kütüphane Müdürlüğü, colaklar@istanbu.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde sağlık bilimlerinde yeni sağlık bilgi sistemlerinin ve teknolojilerinin doğru bilgileri içermesi üzerinde önemle durulmaktadır. Literatürde ve son zamanlarda **MLA (Medical Library Association)**'nın çalışmalarında “kanıta dayalı kütüphane” (**evidence-based library**) kavramı kullanılmaya başlamıştır. Kaliteli bilgi gereksinimi yüksek olan sağlık bilimleri alanında çalışan araştırmacılar, doktorlar ve sağlık profesyonelleri bu gereksinimlerini karşılamaya yönelik kanıta dayalı kütüphane ve bilgi merkezlerinden yararlanmaktadırlar (Çolaklar, 2008: 203; Grefsheim, 2008: 119).

Sağlık profesyonellerinin mesleki bilgileri, tıbbi birikimleri ve deneyimleri hem kendilerinin günlük rutin doktorluk uygulamalarına yansımakta, hem de özellikle bireysel sağlık hizmetlerinden halkın sağlığının korunmasına kadar önem arz etmektedir. Bu anlamda dünyada giderek değer kazanan, ülkemizde de hem sağlık eğitimi, hem de klinik çalışmalarında giderek yer bulan “kanıta dayalı bilgi” (**evidence-based information**) tıp, diş hekimliği ve hemşirelik gibi uygulamaların toplumsal düzeyde yaygınlaşması da sağlanabilecektir.

Sağlık bilimlerinde tıbbi enformasyonun bir parçası olan kanıta dayalı tıp (**KDT**), *tanı, teşhis ve tedavi yöntemini belirlemede bilimsel çalışmalarda en iyi kanıtların incelenmesi, analiz edilmesi ve kullanılması* olarak tanımlanmaktadır (Çolaklar, 2017: 11; Çolaklar, 2004; Sincan, 2003: 65). Bu tanımda her iki alan için de “*tanı*”, “*tedavi tanımlanması/süreci*” ve “*klinik uygulamalar/kanıtlar*” temel kavramlardır. Kanıta dayalı uygulamalar, hastaya tanı koymada, tedavi planı hazırlamada, tedavi ilke ve yöntemlerini belirlemede, beden ve ruh sağlığını korumada, laboratuvar çalışmalarına yardımcı olur. Ayrıca, kliniksel sorulara cevap aramada, yeni inceleme ve araştırmaların yapılmasına ortam hazırlar. Bunu yaparken, tıp kütüphanelerinin elektronik bilgi kaynaklarına, kanıta dayalı veri tabanlarına ve elektronik dergilerine hızlı erişim gereksinimi vardır (Çolaklar, 2017: 13; Çolaklar, 2008: 208).

Yukarıda bahsedilen yaklaşımlar ve uygulamalar sağlık bilimleri alanına yeni kavramlar getirmiştir. Kanıta dayalı diş hekimliği de kavramı da bunlardan birisidir. Oktay’a göre kanıta dayalı diş hekimliği; en güvenilir araştırma yöntemlerini kullanan çalışmaların bir araya getirilmesiyle ve bunların bir üst istatistik ile değerlendirilerek etkinliği kanıtlanan sonuçların diş hekimliği alanına kazandırmaktır (Oktay, bt: 1).

Tıp kütüphanecilerinin KDT sürecindeki rolleri, kullanıcı sorularının cevaplarının nereden ve nasıl bulunabileceğini bilme, en iyi klinik uygulamalarını seçme, en iyi kanıtları bulma, güvenilirliğini değerlendirme ve sunma aşamasında görülmektedir. Tıp kütüphanecileri, kliniksel çalışmalara yönelik kanıtları bulmak için, öncelikle **Embase, Sciencedirect, Wiley** gibi veri tabanlarını tarayarak değil, özellikle kanıta dayalı bilgiyi içeren elektronik veri tabanlarını kullanırlar. Çünkü bu veri tabanları, bilimsel dergilerden ve temel kitaplardan çıkarılan en iyi kanıtları sistematik ve

eleştirel bir yaklaşımla gözden geçirerek değerlendiren derleme türü kaynakları içermektedir (Çolaklar, 2017: 18; Çolaklar, 2008: 208; Davidoff ve Florance, 2000: 997).

Tıp kütüphanecileri, klinik tıp kütüphaneciliği uygulamasına tanı ve hastalık bilgisini yayın taraması yaparak ve ilgili kanıtları içeren literatürü en hızlı bir şekilde sağlayarak katkıda bulunur. Tıp kütüphanecilerinin hasta vizitelerine katılma, kliniğe yönelik kanıtları değerlendirme ve bulunan sonuçları raporlaştırma çalışmaları sunmuş olduğu önemli bilgi hizmetleri arasındadır (Alkan, 2008: 321; Alkan, 2002: 24-25; Çolaklar, 2008: 209).

Tıp kütüphaneleri, sağlık bilimleri alanındaki yeni gelişmeler doğrultusunda bilgi hizmetlerini organize ederken kullanıcılarına “*kanıta dayalı bilginin*” kanıta dayalı veri tabanlarından erişilebilir ve geriye dönük kullanılabilir olmasını sağlamalıdır.

KANITA DAYALI VERİ TABANLARI VE ANALİZİ

Sağlık bilgi sistemlerinde dış veri kaynağı olarak tanımlayabileceğimiz tıp kütüphaneleri ve elektronik bilgi kaynaklar, sağlık çalışanlarının hastanın tanı/tedavisinde gereksinim duyduğu literatür bilgisine hızla ve güvenilir olarak erişimini sağlamaktadır. Bu sistemde doktorlar klinik içerisinde sıkça karşılaştığı (*herhangi bir durumda önerilecek testler, son tedavi uygulamaları, ilaçların sebep olduğu semptomlar* gibi), cevabını bulamadığı veya diğer meslektaşlarından bilgi edinmeye çalıştığı sorularının cevabını güvenilir bilgi kaynaklarından doğrudan ve hızlı biçimde almaktadır.

Tıp kütüphanelerinde sağlık profesyonellerinin kliniksel sorularına kanıta dayalı bilgi kaynakları kullanılarak cevap bulunmaktadır. Tıp kütüphanecileri kanıta dayalı bilgiye veya kanıt kaynaklarına farklı yollarla erişir. Konuyla ilgili bir uzmana danışarak, bu konuda yayınlanmış el kitapları, bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleler veya derlemeler, bibliyografik veri tabanları kullanılarak kanıta dayalı bilgi hizmetleri verilir (Carr ve McGivney, 2000: 13-14; Peker ve Bermek, 2009: 123-124). Tıp kütüphanelerinde kanıta dayalı bilgi içeren önemli veri tabanları **PubMed/MEDLINE, Bandolier, Best Evidence, Clinical Evidence, Clinical Key, Cochrane, Dynamed, Medical Evidence Matters Archive, Uptodate** kullanılır. Bu veri tabanları ile ilgili bilgiler 2017 yılında yapılan bir çalışmada ele alınmıştır (Çolaklar, 2017: 14-15).

Bu çalışmada yukarıda adı geçen kanıta dayalı veri tabanlarının içerik analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu kanıta dayalı veri tabanlarında genel tıbbi bilgilerin yanı sıra cerrahi, anesteziyoloji, nöroloji, acil tıp, kardiyooloji, kadın doğum, diş hekimliği, ağız sağlığı, hasta bakım, pediatri, spor hekimliği, diyabet, endokrinoloji, romatoloji, geriatri gibi pek çok sağlık ve tıp alanında sistematik derlemeler mevcuttur. İş güvenliği, yaşam kalitesi, halk sağlığı, uyku bozuklukları, seyahat

hastalıkları ve sosyal/iletişim hastalıkları gibi günümüzün popüler konu alanlarında bilimsel çalışmalar vardır.

2.1. Araştırma Yöntemi ve Bulguları

Araştırmada sağlık bilimleri ve tıp alanında en çok kullanılan kanıta dayalı veri tabanları ele alınmıştır. Araştırmamızın hipotezi “sağlık ve tıp bilimlerinin alanının genişliği, konu çeşitliliği ve bu spesifik alanda kanıta dayalı bilginin arttığını, bunun sağlık profesyonelleri için önem arz ettiğini” vurgulamaktır. Araştırmanın yönteminde sistematik ve bibliyometrik incelemeden yararlanılmıştır. Araştırmada elde edilen analizlerden tablolar oluşturulmuştur. Araştırmanın kapsamına alınan 7 kanıta dayalı veri tabanı konusal olarak analiz edilmiştir. Bunlar: Bandolier, Best Evidence, Clinical Evidence (BMJ), Clinical Key, Cochrane, Dynamed, Uptodate’dir.

Tıp ve sağlık bilimleri ile ilgili önemli bir veri tabanı olan ve dünyada en yaygın olarak kullanılan **PubMed**’de dünyanın önde gelen tıp, biyomedikal, biyomühendislik, kimya, sağlık ve yaşam bilimleri konusunda 27 milyonun üzerinde makale listelenmektedir. **PubMed** veri tabanında yaklaşık 4.5 milyon makale arşivlenmiştir (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/>).

Bandolier (<http://www.bandolier.org.uk/>), özellikle ağrı, nöropatik ağrı, migren, fibromiyalji, analjeziklerle ilgili araştırmalar gibi konularında kanıta dayalı tıbbi bilgi veren bir veri tabanıdır. 1994 yılında hizmete başlayan **Bandolier**, İngiltere’de kanıt temelli sağlık bilgisi kaynağının en önde gelen kaynağı haline gelmiştir. **Bandolier**, birçok hasta ve hasta bakıcılarının yanı sıra sağlık hizmetleri için komisyon ve ödeme yapan kuruluşlar için yüksek kaliteli bilgi kaynağıdır. Her ay **PubMed** ve **Cochrane Library** veri tabanlarından yakın geçmişte yayınlanan sistematik derleme ve meta-analizi arayarak veri tabanını günceller. Oxford yayınlarından 2003 yılında itibaren ağrı ve 2006 yılından itibaren ise tıbbi kanıt konularında kitapları içermeye başlamıştır. 2007 yılında **Bandolier** dergileri de veri tabanının kapsamına alınmıştır. Bu veri tabanının içeriğinde Oxford ağrı sitesi, alternatif tedavi, migren, diagnoz, gut, klinik yönetimi konuları da yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Bandolier Veri Tabanının Konusal Analizi

Ana Konular	Oxford Ağrı Sitesi
Akut Ağrı	Kronik ağrı
Romatizma	Migren
Kanser ağrısı	Sigara
Gut	Kemik
Baş ağrısı	Topikal analjezikler
Peri-operatif tıp	Ağrı tedavisinde morfinler

Best Evidence (<http://www.bestbets.org/>) da kanıta dayalı öğrenme temelli bir veri tabanıdır. Bu veri tabanında acil tıp, cerrahi, anatomi, oftalmoloji konuları ağırlıklı olmak üzere kardiyotorasik, hemşirelik, pediatriyi kapsayan çok önemli sayıda birinci basamak sağlık hizmetleri bulunmaktadır. **Best Evidence** veri tabanında tıbbi ana konular (psikiyatri, pediatri, travma, kadın doğum, anestezi), özel konular (cerrahi, nöroloji, kardiyoloji, gastroenteroloji ve hepatoloji) ve anatomi (baş-boyun, kas-iskelet, deri) konuları üzerine çalışmalar yer almaktadır (Tablo 2).

Tablo 2: Best Evidence Veri Tabanının Konusal Analizi

Ana Konular	Özel Konular	Anatomi
Psikiyatri	Cerrahi	Baş
Pediatri	Tıp	Boyun
Tıbbi çalışmalar	Nöroloji	Göğüs
Cerrahi	Kardiyoloji	Pelvis
Travma	Gastroenteroloji ve hepatoloji	Deri
Gebelik ve kadın doğum	Bakım	Kas-iskelet
Anestezi	Diagnoz ve tedavi	Karın
Oftalmoloji	Laboratuvar çalışmaları	
Kardiovasküler	Maksillofasial	

Clinical Evidence (<http://clinicalevidence.bmj.com/>), **British Medical**'in 1999 yılından beri klinik tıp ve kanıta dayalı tıbbi bilgileri içermesiyle önemli bir karar destek kaynağıdır. Bu veri tabanında sağlık bilimlerini alanında önemli klinik vakaların hakem tarafından gözden geçirilen sistematik incelemeleri yayınlanmaktadır. Bu sistematik incelemeler, kanıta dayalı tıbbın ne olduğunu ve nedenini ve ne şekilde uygulayacağını açıklayan araçlar ile bütünleştirerek, en yeni ve en klinik olarak ilgili tıbbi bilgileri sağlayan benzersiz bir destek kaynağıdır (Tablo 3).

Tablo 3: BMJ Clinical Evidence Veri Tabanının Konusal Analizi

Ana Konular	Ana Konular
Kan hastalıkları	Böbrek hastalıkları
Yaşlılık bakımı	Yaşam kalitesi
Kalp-damar hastalıkları	Kas-İskelet hastalıkları
Diyabet	Nörolojik hastalıklar
Sindirim sistemi hastalıkları	Onkoloji
Endokrin ve metabolik hastalıklar	Ağız sağlığı
KBB hastalıklar	Gebelik ve doğum
HIV ve AIDS	Perioperatif bakım

Enfeksiyon hastalıkları	Kadın sağlığı
Solunum hastalıkları	Sosyal ve iletişim hastalıkları
Cinsel hastalıklar	Cilt ve deri hastalıkları
Uyku hastalıkları	Seyahat hastalıkları
Yaralanmalar	Zehirlenme

Clinical Key (<https://www.clinicalkey.com/#!/>), doktorlar, hemşireler ve diğer sağlık uzmanlarının, hastalara tanı koyma ve tedavi yöntemini seçme konusunda daha iyi kararlar almaları için yardımcı bir klinik arama motorudur. Bu veri tabanı 1400'den fazla hastalık konusunda epidemiyoloji, risk faktörleri, klinik belirtiler, tedaviler ve ilaçlarla ilgili sorulara uygun hızla cevap bulmayı sağlar. **Clinical Key**'de tarama sonuçları, kitap, dergi gibi kaynak türüne veya araştırma düzeyine, uzmanlık alanına ve yayın tarihine göre daraltılabilir. Tablo 4'te görüldüğü gibi, bu veri tabanı genel tıp, tıbbın çeşitli dalları (iç hastalıkları, kbb, ortopedi, dermatoloji, jinekoloji vb.), acil tıp, cerrahi bilimleri, diş hekimliği, patoloji, pediatri, spor hekimliği gibi birçok alanları içermektedir.

Tablo 4: Clinical Key Veri Tabanının Konusal Analizi

Ana Konular	Ana Konular
Genel tıp	Enfeksiyon hastalıkları
Allerji ve immunoloji	İç hastalıkları
Anesteziyoloji	Neonatal ve perinatal tıp
Kardiyovasküler hastalıklar	Nöroloji
Kalp damar cerrahisi	Nörocerrahi
Bakım	Jinekoloji
Diş hekimliği	Ağız ve maksillofasiyal cerrahi
Dermatoloji	Ortopedi
Acil tıp	Otolaringoloji
Endokrinoloji, Diyabet ve Metabolizma	Ağrı
Gastroenteroloji ve hepatoloji	Patoloji
Hematoloji ve onkoloji	Pediatri
Fiziksel tıp ve rehabilitasyon	Plastik cerrahi
Akciğer hastalıkları	Psikiyatri
Cerrahi	Radyoloji
Spor hekimliği	Romatoloji
Uyku hastalıkları	Üroloji

Cochrane veri tabanı (<http://www.thecochranelibrary.com/>), tıp ve diş hekimliği alanına özgü derlemelerin özleri, kanıta dayalı bilgileri içerir. **Cochrane** veri tabanında yer alan derleme türü çalışmaların konusal içerikleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Tablo 5). Bu tabloda görüldüğü gibi, **Cochrane** veri tabanında yer

alan derlemelerin ağırlıklı konuları çocuk sağlığı, nöroloji, gastroenteroloji ve hepatoloji, akciğer ve solunum yolları, enfeksiyon hastalıkları, kanser, kalp ve dolaşım, zihinsel sağlık, tamamlayıcı ve alternatif tıp, gebelik ve doğumdur. Bu veri tabanında, popüler konu alanı olan iş sağlığı ve güvenliği, halk sağlığı konuları da bulunmaktadır.

Tablo 5: Cochrane Veri Tabanının Konusal Analizi

Ana Konular	Ana Konular
Ağrı ve Anestezi	Kalp ve Dolaşım
Akciğer ve Solunum Yolları	Kan Hastalıkları
Alerji	Kanser
Böbrek Hastalıkları	Kulak, Burun ve Boğaz
Çocuk Sağlığı	Metodoloji
Deri Hastalıkları	Nöroloji
Diş Hekimliği ve Ağız Sağlığı	Ortopedi ve Travma
Endokrin ve Metabolik	Romatoloji
Enfeksiyon Hastalıkları	Sağlık ve İş Güvenliği
Etkili Uygulama ve Sağlık Sistemleri	Sağlık Profesyonellerinin Eğitimi
Gastroenteroloji ve Hepatoloji	Sigara, Alkol ve İlaç
Gebelik ve Doğum	Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp
Gelişim, Psikososyal ve Öğrenme Problemleri	Tanı
Genetik Hastalıklar	Tüketici ve İletişim Stratejileri
Göz ve Görme	Üroloji
Halk Sağlığı	Yaralar
Jinekoloji	Yenidoğan Bakım
	Zihinsel Sağlık

DynaMed (<https://dynamed.ebscohost.com/about/about-us>), klinisyenlerin cevap almak için kullandığı klinik referans aracıdır. Sağlık profesyonelleri için en iyi bilinen klinik çalışmaları, bakım ve tedavi hizmetlerine yönelik referans kaynaklarından oluşmaktadır. Çalışma bulguları **DynaMed**'in kanıta dayalı en son referans veri tabanı olduğunu gösterdi (Tablo 6).

Tablo 6: DynaMed Veri Tabanının Konusal Analizi

Ana Konular	Ana Konular
Acil tıp	Artrit ve romatoloji
AIDS	Baş boyun
Gastroenteroloji	Dermatoloji

Akciğer hastalıkları	Kardiyoloji
Allerji, astım ve immünoloji	Kolon hastalıkları
İç hastalıkları	Onkoloji
Nöroloji	Otolaringoloji
Cerrahi	Patoloji
Kan hastalıkları	Pediyatri
Hematoloji	Psikiyatri
Enfeksiyon hastalıkları	Spor hekimliği
Diyabet	Üroloji
İşitme ve duyma	Endokrinoloji
Gut	Jinekoloji

Medical Evidence Matters Archive (<http://medicalevidencematters.com/>), hastalara en iyi tedavi seçeneklerinin bulunmasını ve farklı tedavilerin etkilerini karşılaştırma olanağını sunan, belirli konulardaki araştırma makalelerinden özetlenmiş kanıta dayalı bir bilgi kaynağıdır. Tıbbi kararlar vermede iyi kanıtları bulmak için araştırmacılara, klinik çalışanlara, hastane yöneticilere ve hatta kütüphanecilere bilgi desteği sağlar. Veri tabanında tarama sonuçları tedavi seçenekleri, alternatif hasta grupları (cinsiyet ve yaş), araştırma özellikleri (yeri, tipi, düzeyi vb.) açısından özelleştirilebilir.

Uptodate (<http://www.uptodate.com/home/about-us>) kanıta dayalı, alanın uzmanları tarafından hazırlanmış, klinisyenlerin doğru bakım ve tedavi kararlarını vermeye yönelik bir klinik karar destek kaynağıdır. Dünyaca ünlü 6500'ün üzerinde hekim editörleri, doktor yazarları tarafından hakemli dergiler ve rehberler taranmakta, kanıta dayalı veriler değerlendirilmektedir. Bu veri tabanında son tıbbi bilgileri hastanın bakımını ve yaşam kalitesini iyileştirmek üzerine kanıtlanmış, güvenilir, kanıta dayalı önerileri sentezleyen titiz bir editör süreci kullanılmaktadır.

Uptodate veri tabanı, bu değerlendirmeler sonucunda hazırlanan vaka sunumlarını içermektedir. Tablo 7'de görüldüğü gibi, anesteziyoloji, allerji, gastroenteroloji, genel cerrahi, endokrinoloji, nöroloji, spor hekimliği, hematoloji, nefroloji, kadın doğum hastalıkları, kardiyoloji, çocuk hastalıkları, dermatoloji ve uyku bozuklukları konuları yer almaktadır.

Tablo 7: Uptodate Veri Tabanının Konusal Analizi

Ana Konular	Ana Konular
Allerji ve immünoloji	Enfeksiyon hastalıkları
Anesteziyoloji	Nöroloji
Kardiyovasküler tıp	Hipertansiyon
Dermatoloji	Nefroloji
Acil tıp	Jinekoloji
Gastroenteroloji ve hepatoloji	Onkoloji
Genel cerrahi	Pediyatri

Geriatri	Hasta bakım
Hematoloji	Spor hekimliği
Hastane yönetimi	Romatoloji
Endokrinoloji ve diyabet	Uyku bozuklukları

Sağlık bilimleri alanında bilindiği gibi pek çok elektronik veri tabanları vardır. Bu veri tabanları içinde kanıta dayalı tıbbi bilgiyi içerenler ayrı bir öneme sahiptir. Tıp doktorları, diş hekimleri, tıp ve diş hekimliği öğrencileri, akademisyenler ve hemşireler bilgi taramasını yapmayı ve kanıta dayalı veri tabanlarını kullanmayı kütüphanecilerin danışmanlığında öğrenirler.

Teknolojik gelişmelere rağmen hiç kimse, bilim dünyasının hızına yirmi dört saat yetişmemektedir. Acele ile yapılan taramalarda bilim insanı ve araştırmacılar istedikleri cevabı bulamamaktadırlar. **North Caroline** Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmaya göre, bilimsel çalışma yapanların kendi başına yaptıkları tarama sonuçlarında %97'sinde doğru bilgi kaynaklarını gözden kaçırdıkları tespit edilmiştir (Uşen, 2002: 95-96).

Görüldüğü gibi, tıp kütüphanecileri araştırmacıların ve kullanıcılarının aradıkları bilgiye ya da belgeye kendi bilgileri ve deneyimleri sonucu değişik yöntemler uygulayarak bilgi kaynaklarına kolaylıkla, hızla ve en doğru bir şekilde ulaşmaktadırlar. Böylece tıp kütüphanecileri tanı ve tedavi sürecinde doktorların kararlarının süratlenmesi sağlanmaktadır. Tıp kütüphanecileri dünyada deneyimli bilgi uzmanı olarak eğitildiklerinden, nitelikli bilgi gereksinimi olan araştırmacılar, tıp doktorları, diş hekimleri, hemşireler ve hatta sağlık personeli kütüphanecilere danışmaktadırlar.

KANITA DAYALI BİLGİ HİZMETLERİNİN SUNUMU

Kanıta dayalı uygulamalar, ilk kez bir İngiliz doktor olan Archie Cochrane tarafından dikkat çekilmiştir. Cochrane, 1970'li yılların başlarında sağlık, tedavi ve bakıma yönelik kararların sadece tıbbi görüşler ya da deneyimlerle değil, aynı zamanda kanıta dayalı olması gerektiğini vurgulanmıştır. KDT kavramı ise, Kanada McMaster Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde tıp eğitiminde 1992'de kullanılmıştır. Bu tarihten sonra klinikte karşılaşılan sorunların çözümünde de kullanılır olmuştur. Kanıta dayalı uygulamalar öncelikle İngiltere, Kanada, Avusturalya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde görülmüştür (Kocaman, 2003: 62).

Kanıta dayalı uygulamalar, tıp ve diğer sağlık bilimlerinde uygulamanın temeli olarak kabul edilmektedir. Bilimsel verilerin hastaların yararına olacak şekilde klinik uygulamada kullanılmasına dayanan, kanıta dayalı uygulama şunları içermektedir (Bilir ve Üner, 2001: 6-8; Çavuşoğlu, 2007: 398; Melnyk vd., 2000: 77-78; Stetler vd., 1998: 45):

1. Sorunu tam olarak tanımlayabilecek klinik deneyim (klinik tecrübe),
2. Konu ile ilgili etkili, güvenli ve kabul edilebilir araştırma sonuçlarına ulaşma yeteneği (literatür tarama ve kanıta dayalı bilgiyi elde etme),
3. Kanıtın gücünü değerlendirebilecek kadar yöntem bilgisi ve deneyimi,
4. Araştırma sonuçlarının genellenebilir nitelikte olup olmadığını değerlendirme yeteneği (değerlendirme yöntemi),
5. Bu bilgileri hastaya uygulayabilme yeteneği (uygulama yeteneği).

Kanıta dayalı bir uygulama, doktora en iyi tedavi yönteminin nasıl belirleneceği konusunda yol gösterir. Kanıta dayalı bir uygulama sürekli bilgi okuryazarlığı gerektiren bir öğrenmedir. Sağlık bilimlerinde bu tür uygulamaları geliştirmek için yeterli bilgi ve becerilere sahip olmayı ve kanıta dayalı tanı koyma ve tedavi yöntemini seçmeyi bilmek gerekir. Örneğin, kanser tedavisine bağlı olarak gelişen oral mukozit hastalığının tanısını koymada, kanıta dayalı bilgilerden yararlanılmaktadır. Oral mukozitin önlenmesi ve tedavisi için çeşitli farmakolojik ve diğer epidemiyolojik yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bu hastalığı önleyici ve tedavi edici yaklaşımların çoğu sınırlı klinik verilere dayanmaktadır. Özellikle bu hastalığın iyileştirilmesinde kemoterapi ve radyoterapi alan hastalarda profilaksi ve tedaviyi geliştirmek için yeni yaklaşımlara gereksinim vardır (Çavuşoğlu, 207: 398).

Günümüzde tıp, hemşirelik alanlarında olduğu gibi kanıta dayalı diş hekimliği uygulaması da gittikçe önem kazanmaktadır. Diş çürüğü için koruyucu ve tedavi edici ağız-diş sağlığı hizmeti, kanıta dayalı çalışmalardan elde edilen verilerle çürük riskinin değerlendirmesine göre yapılmaktadır. Diş çürüğü riskinin değerlendirilmesi diş hastalıkları ve tedavisi, pedodonti, ağız-diş ve çene radyolojisi gibi kliniklerde ağız mikrobiyolojisi, ağız biyokimyası ve toplum ağız diş sağlığı gibi diş hekimliğine özel temel tıp bilim dallarının uygulamalarına yer verilerek yaşama geçirilmektedir. Örneğin, diş hekimlerinin hastaya, çıkma gücü olan üçüncü büyük azı çekiminden sonra antibiyotik verilmeyeceğini bilmesi gibi. Bundan dolayı diş hekimliğinde temel tıp bilimleri bilgilerinin alana özgü öğretilmesinden ve kanıta dayalı uygulamalardan yararlanılmaktadır.

Kanıta dayalı diş hekimliği uygulamaların sonucunda klinik rehberler de hazırlanır. Klinik rehberler, bilimsel araştırma sonuçlarının analitik değerlendirilmesiyle etkinliği kanıtlanmış uygulamalara götürerek, diş hekimliği çalışmalarına yardımcı olmaktadır. Tablo 8’de diş hekimliği alanında kullanılan klinik rehberleri, web adresleri ve kaynaklarının bazıları yer almaktadır. Bu alanda yayımlanmış olan yüze yakın rehber bulunmaktadır. Diş hekimliği konusunda klinik rehberi yayımlayan SIGN (**Scottish Intercollegiate Guidelines Network**)’in iki önemli rehberi vardır: Okul öncesi ve okul çağı çocuklarında görülen diş çürükleri ve korunma yöntemlerini gösteren rehberdir (Oktay, bt: 2).

Tablo 8: Klinik Rehberler Yayımlayan Kurumlara Örnekler.

Kurum Adı	Kaynak	Adres
CDA	Guidelines for the assessment of clinical quality&professional performance	http://cda.org/page/guidelines
Cochrane Colloboration	Cochrane reviews	www.cochrane.org/reviews/en/topics/84.html
National Guideline Clearinghouse	Clinical guideline on adolescent oral health care	www.guideline.gov
National Guideline Clearinghouse	Clinical guideline on antibiotic prophylaxis for dental patient at risk for infection	www.guideline.gov
National Guideline Clearinghouse	Clinical guideline on pediatric oral surgery	www.guideline.gov
National Guideline Clearinghouse	Clinical guideline on appropriate use of antibiotic therapy for pediatric dental patient	www.guideline.gov
National Maternal and Child Oral Health Resource Center	Bright futures in practice: Oral Health,	www.mchoralhealth.org/toolbox/professionals.html
New Zealand Guidelines Group	Introduction to evidence-based clinical guidelines	www.nzgg.org.nz/development/document/nzgg_guideline_handbook.pdf s.4

Kaynak: Oktay, İ., “Diş Hekimliği Uygulamalarında Başarıyı Etkileyen Yeni Yaklaşımlar”, <http://www.mutlunc.com/files/mak1.pdf>, (01.03.2017).

Özellikle son yıllarda kanıta dayalı diş hekimliği alanında kanıta dayalı çalışmalar giderek artmaktadır. Klinik rehberleri de, kanıta dayalı çalışmalarını içermesiyle diş hekimine tanı ve klinikte takip etmesi gereken, başarılı tedaviye ulaştıracak yöntemi gösteren önemli bir kaynaktır.

Diğer bir kanıta dayalı çalışmalar, sistematik derlemeler ve meta-analizlerdir. Tıp dergileri tarafından sistematik derlemeler ve meta-analiz çalışmaları büyük ölçüde kabul görmektedir. Her ikisi de aynı veya ilişkili hipotezlerle ilgili birbirinden ayrı yapılmış çalışmaların verilerini mümkün olduğunca toplamak için bibliyografik yöntemleri kullanır ve sonrasında toplanan verilerin genel yorumuna ulaşmak için

bilgileri birleştirirler. Bir sistematik derleme, karşılaştırmalı çalışmaların bir meta-analizi veya gözlemsel çalışmalardan oluşturulan bir meta-analiz gibi herhangi bir tür kanıt sentezi yapmayı düşünen araştırmacılar için rehberlik sağlar (Bown ve Sutton, 2010: 225-226).

Sağlık bilimleri alanında bir derleme çalışması, taslağın başlangıcında dikkatli bir biçimde tanımlanması gereken ve bildirinin başlangıç kısımlarına net biçimde yerleştirilmiş spesifik sorulara cevap verebilmelidir. Cevaplandırılması gereken esas klinik soruyu(ları) tanımlamaya yönelik faydalı bir yöntem hasta grubunu, işlemleri, karşılaştırmayı ve ölçülen sonucu ayrıntıları ile belirtmek ve kategorize etmektir (Bown ve Sutton, 2010: 226).

Sistematik derleme, literatür incelemesinde olduğu gibi (Çolaklar, 2017: 17-18), kliniğe yönelik bir konuyla ilgili ya da uygulamada karşılaştığımız bir sorun veya tanı koymada ve tedavi planını belirlemede klinik literatür takip ve analiz çalışmasıdır. Bir sistematik derleme çalışmasında, tedaviye yönelik kullanılan materyaller, yöntemler ve sistemler hakkında bilgi verilir ve tıbbi uygulamaların klinik sonuçlarını gösterir. Bu çalışmada, kanıta dayalı uygulamalara diş hekimliği alanında kullanılan seramik materyalleri ve sistemleri üzerine yapılmış bir sistematik derleme örneği verilmiştir (Conrad vd., 2007: 389-404).

2007 yılında Conrad, Seong ve Pesun'un yapmış olduğu bir derleme çalışmasında, diş hekimliği kliniğinde kullanılan güncel seramik malzeme ve sistemlerin klinik tavsiyeleri incelenmiştir. Bu inceleme, 5 aşamadan oluşmaktadır: Sorunun tanımlanması, çalışmanın amacı, çalışmanın materyal ve metodu, çalışmanın sonucu(ları) ve tartışma. Çalışmada, diş hekimliği kliniğe yönelik sorun şu şekilde tanımlanmaktadır: Seramik restorasyonlarda yaygın olarak kullanılan tam seramik malzemelerin son 10 yılda yapılan klinik çalışmalar dikkatle gözden geçirilerek tedavi etkinliği incelenmiştir. Kullanıma hazır seramik malzeme ve sistemleri ile ilgili bilimsel literatür gözden geçirilmiştir.

Bu derlemenin amacı, tüm seramik malzeme ve sistemlerini kapsayan literatür incelemesi yapılarak malzemelerin özellikleri, sementasyonu, renk, estetik ve klinik kullanımı için öneriler sunmaktır.

İyi kalitedeki sistematik derlemeler iyi kalitede literatür araştırmasını ve bu araştırmaların uygun biçimde bildirimini gerektirmektedir. Tek bir veri tabanının araştırılması konuyla ilgili tüm makalelerin en fazla üçte birini yakalayabilecektir ve çeşitli veri tabanlarının araştırılması dahi uygun tüm yazıların sadece yarısının tanımlanmasını sağlayacaktır. Genellikle sağlık bilimlerinde kullanılan ana veri tabanları **Medline**, **Embase** ve **Cochrane** Kütüphanesi'dir. Bu veri tabanlarına ulaşmak için sıklıkla kullanılan portallar, daha başka birçoğunun olmasına rağmen **PubMed** ve **Ovid**'dir (Bown ve Sutton, 2010: 227).

Çalışmanın materyal ve yöntemi için, kapsamlı bir literatür incelemesi yapılmış olup, bunun sonucunda tedaviye yönelik kanıtlar aranmıştır. Hakemli yayınlar, yukarıda belirttiğimiz gibi bu çalışmada da **PubMed** veri tabanının 1996-2006 yılları arası kanıta dayalı araştırma makaleleri ve diş hekimliği dergileri taranmıştır. Deneysel klinik çalışmalar, ileriye dönük retrospektif çalışmalar gözden geçirilmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda, tüm diş hekimliği klinik çalışmalarına yönelik tek bir evrensel seramik malzeme veya sistemi olmadığı tespit edilmiştir. Ancak literatür, tüm seramik malzeme ve sistemlerinin klinik çalışmalar için uygun olduğunu göstermektedir. Bu sistematik incelemede, seramik malzeme ve sistemlerinin geliştirilmesi için ileriye dönük klinik çalışmalara ihtiyaç vardır.

Tartışma yer alan fikir ise, bu çalışmaların kliniğe yansımaları, tüm seramik materyallerin başarılı uygulanması klinisyenin becerisine bağlıdır görüşünü destekleyen bir yapıdadır. Derlemede, seramik malzeme ve sistemlerin ve üretici tarafından önerilen klinik göstergeleri yer almaktadır. Çekirdek malzeme adı, sistem, malzemenin imalat teknikleri, klinik endikasyonları incelenmiştir. Ayrıca, seramik materyallerinin klinik kullanımı sonucunda görülen komplikasyonlarının sınıflandırılmasına yönelik yapılan bilimsel çalışma sonuçları ele alınmıştır. Bu çalışmada bulunan major komplikasyonları, minör komplikasyonları ve oranları belirtilmiştir (Conrad vd., 2007: 390-391).

Görüldüğü gibi sistematik derleme, belirli bir konu ve sorun veya soruya ilişkin daha önce yapılmış klinik deneyimlerin paylaşılması, verilerin toplanması, değerlendirilmesi ve kanıtların analiz edilmesidir.

SONUÇ

Sağlık bilimlerinde son zamanlarda giderek artan bilimsel çalışmaların sonuçlarının değerlendirilmesindeki zorluklar hastaya en faydalı veya en az zararlı tedaviyi seçebilmeyi sağlayan yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle tıp, diş hekimliği, hemşirelik alanlarında "kanıta dayalı uygulamalar" literatürde sıklıkla kullanılır hale gelmiş ve sağlık eğitiminde yerini almıştır. Bu durum tıp kütüphanelerinde de bilgi hizmetlerini etkilemiş ve "kanıta dayalı kütüphane" kavramı kullanır olmuştur. Bu çalışmada, tıp kütüphanecileri ve sağlık profesyonellerine yardımcı olmak amacıyla temel önemli kanıta dayalı veri tabanlarının içerik analizleri yapılmıştır. Hangi veri tabanı hangi spesifik alandaki kanıta dayalı bilgiyi içerdiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca, tıp kütüphanecilerine bilgi hizmetleri sunumunda hangi kaynaklardan yararlanacakları ve kanıta dayalı bir uygulama olarak sistematik derleme çalışmasına yer verilmiştir.

Sağlık ve tıp bilimleri alanında basılı olduğu kadar elektronik ortamda da kolaylıkla ulaşılabileceğimiz kanıta dayalı veri tabanları, kanıta dayalı bilgi veren sağlık siteleri, klinik rehberleri, sistematik derlemeler vb. kaynaklarla bilgi hizmetlerinin sunulması, bu alanlardaki çalışmalara ışık tutacaktır. Ancak bu türdeki veri tabanları, yurtdışı kaynaklı olup oldukça pahalıdır. Veri tabanlarının kütüphaneler aracılığıyla satın alınması, kullanımında eğitim gerekmesi gibi nedenlerle bu alandaki bilgi hizmetlerinin alanında uzman kütüphaneciler tarafından verilmesi en uygun yoldur.

Sağlık alanında uzmanlaşmış kütüphanecilerin de sağlık ve tıp alanında kendilerini devamlı geliştirmeleri, kanıta dayalı uygulamaları takip etmeleri çağın gereğindedir. Dünyada süratle gelişen bu yeni yaklaşımlara uyum sağlamak, hem kütüphane hizmetlerinin çeşitlenmesine ve hem de sağlık alanındaki kütüphaneciliğin ilerlemesinde önemli bir rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

Alkan, N. (2002). Günümüzde Tıp ve Sağlık Bilimleri Kütüphaneciliği, Rukancı F., vd., (yay.haz.). Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri, 24-26 Ekim 2002, Bolu, Bildiriler içinde. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, 17-33.

Alkan, N. (2008). Klinik Tıp Kütüphaneciliği, Bilgi Dünyası, 9(2), 315-347.

Bandolier, (Çevrimiçi) <http://www.bandolier.org.uk/>, (16.11.2017).

Best Evidence Topics (BETS), (Çevrimiçi) <http://bestbets.org/database/browse-by-topic.php>, (16.11.2017).

Bilir, N. ve Üner, S. (2000). Kanıta Dayalı Tıp (Evidence-Based Medicine) Koruyucu Hekimlik Alanında Da Kullanılabilir. Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni, 22, 6-8.

BMJ Clinical Evidence, (Çevrimiçi) <http://clinicalevidence.bmj.com/x/set/static/cms/back-story.html>, (16.12.2017).

Bown, MJ. and Sutton, AJ. (2010). Sistematik Derlemeler ve Meta-Analizlerde Kalite Kontrolü. Eur J Vasc Endovasc Surg, 3(4), 225-235.

Carr, AB. and McGivney, GP. (2000). Users' Guides To The Dental Literature: How To Get Started. J Prosthet Dent, 83(1), 13-20.

Clinical Key, (Çevrimiçi) <https://www.clinicalkey.com/#/>, (04.12.2017).

Cochrane, (Çevrimiçi) <http://www.cochranelibrary.com/home/topic-and-review-group-list.html?page=topic>, (16.11.2017).

Conrad, HJ., Seong, WJ and Pesun, IJ. (2007). Current Ceramic Materials and Systems With Clinical Recommendations: A Systematic Review. *J Prosthet Dent*, 98(5), 389-404.

Çavuşoğlu, H. (2007). Oral Mukozit Yönetiminde Kanıta Dayalı Hemşirelik. *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, 27(3), 398-406.

Çolaklar, H. (2017). Evidence-Based Information Services: An Example of a Literature Review". *Journal of Balkan Libraries Union*, 5(1), 11-20.

Çolaklar, H. (2004). Kanıta Dayalı Diş Hekimliği ve İnternette Bilgiye Erişim. III. Ulusal Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu 22-25 Eylül 2004, İstanbul, (Çevrimiçi) <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak04/u04-6.pdf>, (03.09.2017).

Çolaklar, H. (2008). Türkiye’de Tıp Kütüphanelerinde Elektronik Süreli Yayın Hizmetleri Yönetimi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı.

Davidoff, F., and Florance, V. (2000). The Informationist: A New Health Profession?. *Annals of Internal Medicine*, 132(12), 996-998.

DynaMed, (Çevrimiçi) <https://dynamed.ebscohost.com/about/about-us>, (06.12.2017).

Grefsheim, S. (2008). Affirming Our Commitment To Research: The Medical Library Association’s Research Policy Statement: The Process and Findings. *J Med Libr Assoc*, 96(2), 114-120.

Kocaman, G. (2003). Hemşirelikte Kanıta Dayalı Uygulama. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 2, 61-69.

Medical Evidence Matters Archive, (Çevrimiçi) <http://medicalevidencematters.com/>, (07.11.2017).

Melnik, BM., Fineout-Overholt, E., Stone, P., Ackerman, M. (2000). Evidence-Based Practice: The Past, The Present, and Recommendations for The Millennium. *Pediatr Nurs*, 26, 77-80.

Oktay, İ. Diş Hekimliği Uygulamalarında Başarıyı Etkileyen Yeni Yaklaşımlar, (Çevrimiçi) <http://www.mutlutunc.com/files/mak1.pdf>, (01.03.2017), 1-5.

Peker, K. ve Bermek, G. (2009). Klinik Uygulamalarda Kanıtı Dayalı Diş Hekimliği Yönteminin Uygulanma Aşamaları. İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 43(3-4), 123-132.

PubMed, (Çevrimiçi) <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/>, (06.11.2017).

Sincan, M. (2003). Kanıtı Dayalı Tıp ve Tıp Kütüphaneciliği. Bilgi Dünyası, 4(1), 64-72.

Stetler, CB., Brunell, M., Giuliano, KK., Morsi, D., Prince, L., and Newell-Stokes, V. (1998). Evidence-Based Practice and The Role of Nursing Leadership. J Nurs Adm 28, 45-53.

Uptodate,(Çevrimiçi) <http://www.uptodate.com/home/about/index.html>,
<https://www.uptodate.com/home/sample-topics>, (07.11.2017).

Uşen, S. (2002). Yirmibirinci Yüzyılda Tıp Kütüphanecilerinin Değişen Rollerini, Bilgi Dünyası, 3(1), 93-99.